

**A magyar konzuli tevékenység és bírászkodás az Osztrák-Magyar Monarchia alatt:
szabályozás, szervezet és gyakorlat
(tézisfüzet)**

Témavezető:
Dr. Törő Csaba
egyetemi docens

Készítette:
Dr. Teschmayer Gábor

Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Doktori Iskola
A Doktori Iskola vezetője: Prof. Dr. Miskolczi Bodnár Péter CSs.
Budapest 2019

TARTALOM

1. A kitűzött kutatási feladat rövid összefoglalása.....	2
2. Az elvégzett kutatás forrásai.....	3
3. A kutatási téma feldolgozásának módszere és a dolgozat szerkezete-.....	4
4. A tudományos eredmények rövid összefoglalása, azok hasznosítási lehetőségei.....	6
5. A doktori értekezés témakörében készített publikációk listája.....	8

1. A kitűzött kutatási feladat rövid összefoglalása

A konzuloknak, mint saját és idegen államok alattvalói feletti bírának a tevékenysége több évszázados múltra tekint vissza. A konzuli bírászkodás nemzetközi és magyar gyakorlatát jogtörténeti szempontból feldolgozó jelenkori, magyar nyelven elérhető szakirodalom nem áll rendelkezésre.

A téma kiválasztását ezért az a cél vezérelte, hogy a magyar jogtörténeti kutatások szempontjából eddig kevésbé feltárt, nemzetközi jogi vonatkozásokkal bíró jogintézmény kerüljön feldolgozásra. A szerző az általa oktatott konzuli jog nemzetközi szabályaival, történetével kapcsolatos ismeretanyaga alapján – valamint jogtörténeti érdeklődésére tekintettel – irányította a téma és a kutatás fókuszát a konzuli bírászkodás intézményének a magyar szempontból tényleges jelentőséggel bíró korszakban, az Osztrák-Magyar Monarchia időszakában történt szabályozására.

A kutatási téma kiválasztását befolyásolta néhai Dr. Hargitai Józseffel történt találkozás, aki a konzuli kapcsolatok jogának, a konzuli intézmény jogtörténeti fejlődésének közelmúltbeli egyik legjelentősebb kutatója volt. A személyes beszélgetések valamint a témában megjelent írásai keltették fel a szerző érdeklődését a Habsburg Birodalom konzuli szervezetének és a konzulok által gyakorolt feladatok szabályozásának jogtörténeti tanulmányozása iránt. A konzuli intézmény célját és funkcióit kifejező konzuli feladatokon belül jogtörténeti és nemzetközi jogi vonatkozásban is feltárára váró témát jelentett a mai nemzetközi gyakorlatban már nem létező konzuli bírászkodás hazai – az osztrák-magyar kiegyezést követő – szabályozása, amely a kijelölte doktori kutatás választott célterületét és annak középponti kérdésévé is vált.

A kiválasztott kutatási kérdéskör nemzetközi jogtörténeti előzményeinek áttekintése és feldolgozása alapozta meg, illetve helyezte keretbe az intézmény fejlődése és előzményei – különös tekintettel a Habsburg Monarchia gyakorlatára – szempontjából a központi téma elemzését. Kiemelt figyelmet és súlyt kapott a magyar konzuli bírászkodásról szóló 1891. évi XXXI. törvény elfogadásával kapcsolatos előterjesztéseknek, országgházi vitáknak, a törvény szabályozási koncepciójának és a törvény elfogadását követő jogalkotás vizsgálata és elemzése. Kutatás tárgyává kívántam tenni a törvénycikk elfogadása utáni magyar konzuli bírói gyakorlatot, azonban szembesültem azzal a ténnyel, hogy a dualizmus kori külügyi iratanyag az 1956-os forradalom során zajló harcokban sajnos tűzvész martaléka lett.

2. Az elvégzett kutatás forrásai

Az elvégzett kutatás egyértelműen azon elsődleges források feldolgozására irányult, amelyek Magyarországon papír alapon rendelkezésre állnak, valamint amelyek a modern információs társadalom pozitív hatásaként a világhálón digitalizált formában elérhetőek. A magyar nyelvű források mellett a szerző német és angol nyelvtudására támaszkodva, az utóbbi nyelveken azonosítható és elérhető elsődleges források és szakirodalom is feldolgozásra kerültek.

A kutatás választott módszere szerint első fázisban a szerző a magyar nyelvű forrásokat és magyar nyelven megjelent közelmúltbeli, illetve korábbi, a témával kapcsolatos szakirodalmat kutatta fel és ismerte meg. A feltáró elvégzett kutatás alapján megállapítható, hogy az első világháborút követően a magyar jogi szakirodalom nem igazán foglalkozott a Habsburg, majd Osztrák-Magyar Monarchia által gyakorolt konzuli bírászkodás szabályozásával és gyakorlatával. A konzuli bírászkodás a XX. század és XXI. századi magyar jogtörténeti kutatásoknak sem állt fókuszában. A kortárs szerzők közül dr. Hargitai József konzuli jogot ismertető munkájában került részlegesen bemutatásra a konzuli bírászkodás kialakulása és fejlődése. A jelen doktori dolgozat központi témájává tett időszak és a magyar konzuli bírászkodásról szóló 1891. évi XXXI. törvény vitájával kapcsolatos kutatási eredmények és a törvény szabályainak bemutatására dr. Antal Tamás 2004-ben megjelent tanulmányában került sor. Ezen két mű mellett magyar nyelven nem jelent meg a téma szempontjából releváns publikáció, szakirodalom.

Az első világháborút megelőző magyar jogirodalom felkutatása során azonban a szerző több, a kutatási témára vonatkozó szakirodalmi forrást is talált és feldolgozott. A

megismert magyar szakirodalomban a konzuli bíraskodás intézménytörténetét és konzuli bírói jogszolgáltatás legteljesebb feldolgozását Lers Vilmos 1904-ben megjelent műve tartalmazza.

A kutatás során természetesen nemcsak a magyar, hanem a német és angol nyelvű, a témába vágó szakirodalom is áttekintésre és feldolgozásra kerültek. Az Osztrák-Magyar Monarchia konzuli intézményének - és ezen belül a konzuli bíraskodásnak - a szabályozása kapcsán az alapmű az először 1882-ben kiadott Josef Freiherr von Malfatti di Monte Tretto által írt „Handbuch des österreichisch-ungarischen Konsularwesen” című két kötetes munka. A jelen értekezéshez Malfatti 1904-ben kiadott munkája szolgált forrásul. (Malfatti részletes és átfogó elemzése mintaként szolgált a magyar Lers könyvhöz is.) Megjegyzem Malfatti művének konzuli bíraskodással kapcsolatos fejezetei pedig – a jelen dolgozat szerzője által ugyancsak felhasznált - Fedor Martens, valamint Karl Lipmann könyveire támaszkodtak.

A további külföldi szakirodalom közül kiemelem az osztrák Haus-Hof- und Staatsarchiv éves kiadványait: a Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs-t. A kiadványokban több a téma szempontjából értékes publikációt található, amelyek elemzése és vizsgálata megtörtént. A korabeli szakmai folyóiratok, újságok téma szempontjából jelentőséggel bíró szakcikkei és írásai is kutatás tárgyát képezték.

A munkát segítette, hogy 2010-től digitálisan elérhetővé váltak a kutatási korszakot érintő Országgyűlési Naplók és Irományok, Magyarországi Rendeletk Tára, valamint a Reichsgesetzblatt, így a közvetlen forráselemzés könnyebbé és egyszerűbbé vált.

A konzuli bíraskodás szabályozásáról szóló törvénnyel kapcsolatos közjogi vita teljes forrás anyaga részletesen és átfogóan feldolgozásra került. A törvény jogtörténeti/dogmatikai elemzése kapcsán a kapcsolódó végrehajtási rendeletek, valamint a törvény hatályát meghosszabbító jogszabályok feltárására és értékelésére is sor került.

3. A kutatási téma feldolgozásának módszere és a dolgozat szerkezete

A doktori dolgozat szerkezetének összeállításakor arra törekedett a szerző, hogy már a XIX-XX. századi konzuli bíraskodás kialakulásának közvetlen előzményét jelentő, a levantei térségben a X-XI. században kialakult kereskedő városállamok és Bizánc, valamint a nem keresztény államok, államalakulatok közötti konzuli jogszolgáltató tevékenység lényegét és szabályait is bemutassa. Ebben a fázisban a kutatás a XIX. és XX. század első évtizedének szakirodalmára tudott támaszkodni. Ezek közül elsősorban – a

már említett - Karl Lipmann, Malfatti di Monte Tretto, Fedor Martens és Leopold Neumann német nyelven elérhető munkái, valamint Lers Vilmos magyar nyelvű a konzuli bíraskodást átfogóan elemző és bemutató műve biztosították a nemzetközi gyakorlat történeti fejleményeinek bemutatásához szükséges ismereti alapokat.

A Földközi tenger térségének gazdasági és kereskedelmi szempontú virágkorában megszületett kapitulációk és szerződések rendelkezései fontos előzményei voltak az Oszmán Birodalomban a későbbi évszázadokban fennálló konzuli bíraskodást szabályozó szerződések mintájául szolgáló 1535. évi francia-oszmán kapitulációnak.

Az értekezésben külön alfejezet foglalkozik és vizsgálja magát a kapitulációkat, mint a téma szempontjából meghatározó jogi normákat tartalmazó rendelkezéseket. Az Oszmán Birodalomban kialakult kapitulációs (vagyis tételeken, fejezetekbe foglaltan meghatározott) kereskedelmi, működési és tartózkodási kedvezmények és engedmények rendszere kezdetben formailag az egyes szultánok által egyoldalú nyilatkozatként kiadott „kiváltságlevelekben” kerültek meghatározásra. A kapitulációs engedélyek rendszere biztosította az európai keresztény államközösség és az azzal közvetlenül érintkező, gyakran konfliktusban álló, de rendszeres kereskedelmi, ügyleti kapcsolatokat is fenntartó nagyhatalom közötti rendezett viszonyokat fenntartó, kölcsönösen elfogadott intézményes keretet.

Egyezményes keretek kialakítását biztosította az oszmán állam által egyes hatalmakkal kötött politikai, kereskedelmi és hajózási megállapodásai, amely mindkét fél számára rögzítette az engedmények és kötelezettségek körét, terjedelmét és feltételeit. A mintaadó 1535-ös francia-török kapituláció és az 1740-es francia-török egyezmény elemzésén keresztül került előkészítésre a Habsburg Monarchia által az Oszmán Birodalomban gyakorolt konzuli bírói jogszolgáltató tevékenységet szabályozó rendelkezések feldolgozása.

Az értekezés központi témájához kapcsolódóan a Habsburg Monarchia által kiépített konzuli szervezetrendszer – és a szervezetrendszer reformja(i) – fejlődésének feldolgozása, a konzuli tisztviselők képzését biztosító Konzuli Akadémia működése részletesen bemutatásra kerül.

Az értekezés kiemelten és részletesen feldolgozza a konzuli feladatok közül a konzuli bíraskodással kapcsolatos forrásokat és szakirodalmat, amely alapján az – először a 1718-as pozsareváci békeszerződésben a Habsburg Birodalom részére az Oszmán Birodalom által biztosított – konzuli bíraskodás jogintézményének összefoglaló és értékelő bemutatása történik meg.

Az 1867. évi kiegyezéssel visszaszerzett magyar közjogi függetlenséget megelőzően a XVIII. század elejétől fokozatosan kiépülő Habsburg külügyi igazgatási szervezetrendszer részeként létrejövő konzuli szolgálattal kapcsolatos rendeletek és szabályozás feltárása készíti elő a kutatás középpontjában álló téma feldolgozását.

A magyar és külföldi szakirodalom és források alapján a dolgozat központi témájává a magyar konzuli bírászkodásról szóló 1891. évi XXXI. törvény jogdogmatikai elemzése, valamint a törvény elfogadását megelőzően és azt követően megkötött és kihirdetésre került, az első világháború utáni formális megszüntetésükig hatályos nemzetközi szerződésekben rögzített konzuli bírászkodásra vonatkozó szabályozás feltárása és elemzése vált.

A kutatás során – mint az a dolgozat szerkezetében is visszaköszön – a dualizmus idején elfogadott a konzuli bírászkodást szabályozó 1891. évi XXXI. törvénycikk – és annak elfogadásához kapcsolódó közjogi vita – feldolgozása és átfogó bemutatása képezi a disszertáció legterjedelmesebb fejezetét. A dolgozat következő másik kiterjedt fejezete a rendelkezésre álló szakirodalom alapján részletesen foglalkozik és bemutatja az Osztrák-Magyar Monarchia Oszmán Birodalmon kívüli, más tengeren túli területeken gyakorolt konzuli bírászkodásának terepeit és kereteit.

Az értekezés záró részében a magyar konzuli bírászkodás értékelése mellett jogi alapjait jelentő nemzetközi szerződéseket megszüntető vonatkozó trianoni békeegyezményi rendelkezések elemzésére és vizsgálatára is sor kerül.

4. A tudományos eredmények rövid összefoglalása, azok hasznosítási lehetőségei

A kutatás tudományos célkitűzését jelentette, hogy elkészüljön egy olyan átfogó értekezés, amely

- a magyar konzuli bírászkodás kialakulását elhelyezi a jogintézmény nemzetközi jogtörténeti folyamatában
- bemutatja a központi vizsgálati időszakát jelentő dualizmus korszakát megelőző évszázadokban az előzményt jelentő gyakorlatot
- a vizsgált jogintézményre vonatkozó írásos forrásai alapján elemzi a Habsburg, majd az Osztrák-Magyar Monarchia időszaka során az osztrák (-magyar) konzulok képzésével és feladataival

- és az 1891. évi XXXI. törvény, valamint a korszak téma szempontjából releváns nemzetközi szerződéseivel kapcsolatos szakirodalom és jogforrások részletes feldolgozására is kiterjed

A doktori értekezés a szerző álláspontja szerint a fentebbi célkitűzéseket elérte és megvalósította.

Ennek eredményeként a doktori értekezés megírásával sikerült egy olyan – jogtörténeti szempontból eddig részletesen nem vizsgált – jogintézményt összefoglalóan bemutatni és elemezni, amely nemcsak jogtörténeti, hanem nemzetközi jogi szempontból is fontos szerepet töltött be, azzal együtt, hogy a konzuli bíráskodás gyakorlatát megalapozó gyakran – fegyveres erővel – kikényszerített egyenlőtlen szerződések ma már kifejezetten és nyilvánvalóan ellentétesek lennének a jelenlegi nemzetközi jogi gyakorlat több alapelveivel. Az államok jogi egyenlőségének és politikai szuverenitása fegyveres kényszerrel szembeni védelmének alapelveiből kiindulva napjaink nemzetközi jogi gondolkodása szerint az ezek megsértésével elért egyenlőtlen nemzetközi szerződésekben biztosított exterritoriális bíráskodás intézménye már nem lehet jogszerű. Az elvégzett kutatás alapján a szerző reményei szerint a magyar jogtörténeti szakirodalom háttere egy olyan munkával bővül, amely alkalmas kiegészítő anyag lehet a jogtörténeti oktatás számára.

5. A doktori értekezés témakörében készített publikációk listája

1. Teschmayer G. (2004) - A diplomáciai kiváltságok és mentességek– Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Közalapítvány füzetek 20.kötet, Nyíregyháza 231 – 236 o.
2. Teschmayer G. (2006) - Az egyiptomi nemzetközi vegyes bíróság – Doktorandruszok Fóruma, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi kar Szekciókiadványa, Miskolci Egyetem Innovációs és Technológiai Transzfer Centruma, Miskolc 2006, 279 – 285 o.
3. Teschmayer G. (2007) A konzuli szolgálat ellátáshoz szükséges előképzés az Osztrák-Magyar Monarchia időszakában – Doktorandruszok Fóruma, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi kar Szekciókiadványa, Miskolci Egyetem Innovációs és Technológiai Transzfer Centruma, Miskolc 2007, 259 – 264 o.
4. Teschmayer G. (2008) Az Osztrák-Magyar Monarchia konzulátusai tengerentúli területeken – A dél-afrikai és a Zanzibáron működött osztrák-magyar konzultusok történetéből – Miskolci Doktorandruszok Jogtudományi Tanulmányai 9. kötet, Miskolc 467 – 476 o.
5. Teschmayer G. (2010) A Habsburg Birodalom konzulokra vonatkozó szabályozásának története a pozsareváci békeszerződéstől a XIX. század első negyedéig - Gazdasági és Társadalomtudományi Közlemények II. évfolyam 2. szám Nyíregyháza, 177 -187 o.
6. Teschmayer G. (2010) - A konzuli bíraskodás rendszere az Osztrák-magyar Monarchia időszakában - Akta Beregszabony 2010/3, PoliPrint – Ungvár, Ukrajna 109 – 120 o.
7. Teschmayer G. (2011) Az Osztrák-Magyar Monarchia által kötött konzuli egyezményeknek a konzuli feladatokra vonatkozó rendelkezéseinek bemutatása és összehasonlítása Osztrák-Magyar Kelet-ázsiai expedíció eredményei 1868-1871 – Gazdasági és Társadalomtudományi Közlemények III. Évfolyam I. szám, Nyíregyháza 300 – 308 o.
8. Teschmayer G. (2012) "Valódi vihar vagy felesleges hullámkeltés?" Gondolatok a konzuli bíraskodás szabályozásáról szóló 1891. évi XXXI. tc. képviselőházi vitájáról – Miskolci Doktorandruszok Jogtudományi Tanulmányai 15. kötet, Miskolc, 393 – 420 o.